

Héber nyelvű irodalom Magyarországon

1. Keresztény hebraisták

A héber nyelv és kultúra iránti tudományos érdeklődés kialakulása a 15–16. században, és a héber műveltség terjedése a 17. században:

- a héber nyelv oktatásának bevezetése → héber nyelvtanok (Komáromi Csipkés György, Kaposi Juhász Sámuel, Brecht József Kelemen) + bibliai szöveggyűjtemény, szótár
- a héber eredetit felhasználó részleges és teljes bibliafordítások (Székely István, Heltai Gáspár, Károlyi Gáspár, Méliusz Juhász Péter) + a szombatos irodalmi-fordítói műhely - Péchi Simon munkái
- magyar nyelvtanok, nyelvrokonítások (Sylvester János, Szenczi Molnár Albert magyar nyelvtan --- Bél Mátyás etimológiai szótár)

Héber nyelven írt (eredeti) munkák:

Versek, köszöntő versek, ajánlások
Szónoklat, hitvitázó irodalom

B: Strbik Andrea, *Héber nyelvtanok Magyarországon* (1635-1995) (Budapest, 1999)

Sz: Bél Mátyás héber-magyar etimológiai szótára, Komlóssy Gyöngyi (PhD Diss, Szeged); latin nyelvű magyar nyelvtanok sorozata – C. Vladár Zsuzsa fordításában.

I: Dán Róbert, *Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és a héber nyelv Magyarországon* (Budapest, 1973)

Koltai Kornélia, bev., magyarázatok, Péchi Simon, *Az Atyák mondásai* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1999) + töredékes Biblia-fordítása (2011)

Zsengellér József, „Carminae gratulatoriae hebraicae – Héber üdvözlőversek a 17. századból” in: Koltai Kornélia, szerk. *A szívnek van két rekesze* (Budapest, 2012), pp. 341-352

2. Középkori és kora-újkorai zsidó irodalom (18. század utolsó harmadáig)

Jellegzetes és termékeny műfajok:

responsum (seelot u-tesuvot)- Efrajim ha-Kohen (17. sz.), Meir Eisenstadt (18. sz.)

kommentár (hiddusim)

homiletika (drasa)

minhag-irodalom - Ejzik Tirna (15.sz.)

rabbini szakirodalom (pl. névkönyv: Szimha Kohen, *Szefer ha-semot*, 17. sz.)

Szűkebben szépirodalmi alkotások (históriás énekek, gyászénekek):

Gyászének a nagyszombati veszedelemre (1494) – Jehosua ben Hajim

Schulhof Izsák héber munkái: Budai krónika (Megilat Ofen), Gyászének felesége és fia pusztulására (1686), Nagy gyászének Buda pusztulására (1686)

B: Scheiber Sándor, *Héber kódexmaradványok magyarországi kötetáblákban. A középkori magyar zsidóság könyvkultúrája* (Budapest: MIOK, 1969)

Sz: Shlomo J. Spitzer – Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarországon és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 2003)

Schulhof Izsák, *Budai krónika* (1686). Héberből fordította Jólesz László (Budapest: Magyar Helikon, 1979)

I: Raj Tamás, "A héber és a jiddis irodalom kezdetei Magyarországon", in: Török Petra, szerk., *A határ és a határolt. Töprengések a magyar-zsidó irodalom létformáiról* (Budapest: Yahalom, 1997), pp. 159-165.

Fürst Aladár, „Buda visszafoglalásának zsidó irodalmi emlékei”, *IMIT Évkönyv*, 1936, pp. 168-184.

3. Rabbikus irodalom 19-20. század

Hagyományos rabbikus műfajok továbbélése:

responsum (Moses Schreiber / Hatam Szofér, 1762–1839), kommentár, homiletika, etc.
kódex: *Kiccur sulhan arukh* – Slomo Ganzfried

Héber könyvnyomtatás központjai (Buda, Budapest, Vác, Paks, Kisvárdá etc.)

orthodox sajtó (pl. *Tel talpilot* – Katzburgok)

populáris nyelvhasználat: sírfeliratok, egyéb feliratok, pinkaszok, takkanot

szűkebben szépirodalom: versek

B: Cohen, Y. Yosef, הונגריה חכמי *Sages of Hungary and her Torah Literature*, 1421-1944 (Jerusalem, 1997)

Cohen, Y. Yosef, חכמי טראנסילווניה *Sages of Transylvania*, 1630-1944 (Jerusalem, 1989)

4. Héber irodalom a felvilágosodás jegyében

- értelmiségi (irodalmi) pályák: tanító, rabbi, kiadói alkalmazott, hitközségi alkalmazott
- bécsi héber periodikák (*Bikkuré ha-ittim*, *Kokhvé Jichak*) szerepe
- tankönyvek, ifjúsági irodalom, ismeretterjesztés és tudományos munkák héberül (és többnyelvűen)
- új költői műfajok átvétele; héber nyelvű drámák
- fordítás, adaptáció jelentősége; héberre fordított magyar irodalom a 19. században

Jelentősebb alkotók: Löwisohn Slomo (1789-1822)

Schönfeld Barukh (1787-1853)

Bacher Simon (1823-1892)

Megkésett alkotók: Avraham Munk emlékirat, Natan Liberman: *Megilat Eszlar*

Sz: Carmilly-Weinberger, Moshe, ילקוט המשוררים *Hebrew Poets of Hungary, 18th-20th c.* (Tel Aviv: Eked, 1977)

Patai József, *Héber költők*, I-II (Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Társulat, 1910-1912), a II. kötetben Lewisohn Salomon, Bacher Simon, Bergel József héber verseiből is magyar fordítás

B: Venetianer Lajos, *A magyar zsidóság története* (Budapest, 1986) pp. 116-129; 174-183; 222-224; 259-270; Wachstein, Bernhard, *Die Hebräische Publizistik in Wien I.* (Wien, 1930)

I: Carmilly-Weinberger, Moshe, "Hebrew Poetry in Hungary", in: Braham, R.L., Ed., *Hungarian-Jewish Studies*, I. (New York, 1966) pp. 259-342;

Komlós Aladár, *A magyar zsidóság irodalmi tevékenysége a XIX. században* (Múlt és Jövő, 2008)

Bányai Viktória, "Magyarországi héber irodalom a haszkala jegyében", in: Török Petra, szerk., *A határ és a határolt. Töprengések a magyar-zsidó irodalom létformáiról* (Budapest: Yahalom, 1997), pp. 167-176.

5. Modern héber irodalom

A héber nyelv iránti új érdeklődés a 20. sz. elején: cionista mozgalmak, neológia útkeresése

Keretek: héber nyelvvelő és irodalmi egyletek (Szafa Haja, Ha-szafa),

héber nyelvű sajtótermékek - tudományos (*Ha-cofe*), irodalmi, cionista mozgalmi önálló verses kötetek

Tipikus műfaj: vers és novella

Irodalmi minták kérdése: modern héber költészet vs. magyar irodalom

Jelentősebb alkotók: Patai József (1882-1953)

Kova-Feuerstein Albert (= Avigdor Hameiri) (1890-1970)

Braun-Bolgár Mózes (1882-1944)

Steinmetz Herman (=Ben Slomo / Cvi Jair) (1915-2005)